

ПРИЧИНИ ГАЛЬМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЗАКАРПАТТІ

Статистичний аналіз доводить, що спостерігається зменшення кількості промислових підприємств України та Закарпаття, залучених у інноваційну активність. Одночасно в Україні знижується рівень ефективності, про що свідчить порівняння темпів росту реалізованої продукції та обсягів інноваційних витрат. Визначені причини: на національному та регіональному рівні: відсутність стратегії підтримки інноваційно орієнтованих підприємств, недосконала інституційно-законодавча база, несформована система підтримки трансферу. На рівні підприємств недоліками виділені психологічні аспекти, висока ступінь ризику, відсутність уваги до організації виробничого процесу та організації праці.

Ключові слова: інноваційна активність, обструкції і інноваційної діяльності, ефективність інноваційної активності, інноваційні витрати.

Постановка проблеми. Епоха постмодерну характеризується прискоренням процесів, що відбуваються в економічній площині або в інших сферах, але здійснюють вплив на господарську діяльність країни та її регіонів. Активно проходить трансформація традиційної економіки в економіку знань, креативу та новацій. Інновації як результаті генерування нових знань й креативних акцій одночасно стають предметом ділової активності, інструментом розвитку та фактором формування регіональних конкурентних переваг.

Інноваційне підприємництво притаманне як великому, так й середньому, малому бізнесу, при тому, що кожний вид економічної активності має свої недоліки та переваги.

Інноваційне підприємництво, яким опанував малий та середній бізнес, відіграє значну роль в процесі розвитку регіональної економіки, яка отримує наступні переваги:

1. Економіка регіону реструктурується в бік збільшення обсягів інноваційної продукції, що значно впливає на результативність бізнесу, а через нього – на узагальнюючі регіональні показники: валовий регіональний продукт, рівень оплати праці, рівень продуктивності праці, сума прибутку регіонального бізнесу.

2. Суттєвим чином змінюється ринок праці. Зростає потреба в висококваліфікованих, креативних працівниках, що є мотиватором декількох процесів: а) припинення «відтоку мозку» з регіону; б) залучення в регіон розвиненої та мотивованої робочої сили; в) переорієнтація регіональної освіти на підготовку кадрів, що

здатні працювати в інноваційному середовищі.

3. Формується культури розвитку, підтримки креативності, створення середовища, де довіра перетворюється на економічний інструмент.

4. Розвивається мережа малого та середнього бізнесу, якій крім інноваційної активності формує конкурентне середовище в регіоні, підвищує рівень зайнятості. За думкою Старкова Р., основними перевагами малого та середнього бізнесу в сфері інноваційної активності є наступні: «По определению вероятные отрицательные результаты нововведений в рамках небольшого предприятия минимизируются его размерами, а вероятные положительные результаты – максимизируются за счет относительно небольших затрат по внедрению и вначале монополюно высокой цены продаж. Соотношение эффекта и затрат стремится к оптимальному. В-третьих, скорость выхода инновационного продукта на рынок сравнительно велика по сравнению с крупными предприятиями».[11] Неможливо не погодитися з наведеним аргументом внаслідок того, що багато великих компаній втратили власні переваги за рахунок бюрократії та занадто ускладненої системи прийняття рішень. Крім цього, Старков Р. доводить, що «инновационная гибкость позволяет заполнять постоянно возникающие новые ниши товаров и услуг, емкость которых на первых порах не требует организации массового типа производства. Так, из 58 крупнейших изобретений XX века (Америка и Западная Европа) не менее 46 принадлежит одиночкам, мелким фирмам, людям, не добившимся признания в крупных организациях, изобретателям из солидных фирм (но другого профиля)». [11] Загальна кількість нових ідей значно більше продукується малим бізнесом, ніж великим: «Например, в США маленькие

инновационные фирмы создают в 24 раза больше нововведений, чем большие фирмы». [11]

Разом з тим, великий бізнес все більше перетворюється на інноваційний, вкладаючи в розробки та дослідження великі фінансові кошти та трудові й організаційні ресурси.

Інноваційна діяльність стає феноменом, якій виконує широке коло функцій: розвивальну (інновації є продуктом розвитку); інтеграційну (інновації вимагають поєднання науки, виробництва, управління); стимулюючу (інновації слугують поштовхом до нових досліджень, ідей, знань); організуючу (комбінація бізнесу та інновацій розширяє організаційно-управлінський регламент).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема інноваційного підприємництва активно обговорюється в наукових колах України та зарубіжжя. Так, Мікловда В.П. підкреслює значення малого бізнесу та його інноваційної активності, визначає останню як «фактор розвитку конкурентоспроможності регіону». [8] В складі потенціалу розвитку регіону закарпатські дослідники Кубіній Н.Ю., Маргітич В.В., Кросовілка Т.І. (2019) відмічають «components are: management potential, potential of trust, educational, productive, nature, innovative, human potential, potential of form and process» [4], що в подальших публікаціях вказаних авторів (2020) доповнено порівнянням відкритої та закритої моделей регіонального розвитку наступним твердженням: «With an open model, the regional economy and its innovative players actively attract intellectual ideas and resources from the external environment. With a closed model, a “broth” is created in the region that forms sprouts and creates the conditions for the generation of ideas within the region». [3] Інституційні аспекти та їх вплив на регіональний менеджмент інноваційним розвитком досліджують британський науковець Альтман Й. та українська дослідниця Кубіній Н.Ю. (2016), підкреслюють, що «недоверие к руководству снижает существенно действие управленческих решений, несет в себе высокие риски, особенно в условиях организационных, операционных или инновационных трансформаций и развития». [7] В процесі дослідження міграції, підприємництва та економічного розвитку британський дослідник Kalantaridis С. (2017) вивчає «The role of migrants in redefining places, exploring opportunities and particularly in introducing innovation in their country of destination». [1]

Разом з тим, вказані дослідники залишають поза увагою порівняльні характеристики

розвитку інноваційної активності в Україні, її регіонах та на конкретних підприємствах, що задіяні в інноваційному бізнесі.

Тому **ціллю даного** дослідження є виявлення факторів, що впливають на рівень активізації інноваційної діяльності в Україні та Закарпатській області.

Для досягнення мети вирішені завдання: проведення аналізу динамічних рядів та визначення трендів, що склалися у сфері інноваційної діяльності; окреслення причин, що гальмують розвиток інноваційної активності в Україні та її регіоні.

Опис основного матеріалу дослідження. Однією з помилок в дискурсі о значимості інноваційного підприємництва та аналітичних викладках українських науковців є виділення даного феномену як мети економічної політики держави, регіону та підприємств. В даному випадку спостерігається підміна механізму метою, що суттєво погіршує розуміння даного явища, а відповідно, його практичну імплементацію. Це є однією з причин гальмування інноваційного підприємництва і України: підприємці не розуміють, що інновація – це один з важелів формування конкурентних переваг, а не сенс існування. Є багато випадків, коли традиційні секрети технологій являють тайну, що зберігається вже століттями (наприклад, французьки духи або певні види продуктів харчування).

Як свідчать дані табл. 1., спостерігається тенденція до погіршення інноваційної активності як в Україні, так й в закарпатському регіоні.

Перший маркер погіршення – це зменшення кількості підприємств, які відносяться до категорії інноваційно активних. Якщо в Україні у 2010 році їх кількість налічувалася біля полутора тисячі одиниць, то у 2018 році – вже 777, тобто зменшення складає 46,9%. В Закарпатті ситуація гірше, тому що в 2018 році залишилося лише 44,4% від кількості інноваційно активних підприємств 2010 року.

Причинами скорочення мережі інноваційно активних підприємств виділимо наступні: відсутність чіткої, зрозумілої для підприємців та великого бізнесу державної стратегії підтримки інноваційної активності в країні та її регіонах; відсутність з боку держави фінансового супроводу інноваційної активності стартапів та підприємств, що мають наміри здійснювати інноваційну активність; ігнорування застосування таких інструментів інноваційного розвитку як краудсорсинг та фандрайзинг. Причинами погіршення стану інноваційної

активності в Україні Сенічкіна О. вважає, що «низький технічний рівень виробництва;

відсутність дієвої системи стимулювання; недосконалість державної інноваційної політики;

Таблиця 1.
Основні показники інноваційної активності підприємств України та Закарпатської області
[5, 9, 12, 13]

Рік	Кількість інноваційно активних промислових підприємств, од		Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.		Інноваційні витрати у промисловості, млн. грн.	
	Україна	Закарпатська обл.	Україна	Закарпатська область	Україна	Закарпатська область,
2010	1462	27	33698	879	8046	72,6
2011	1679	22	42387	919	14334	31,3
2012	1758	18	36158	1052	11481	32,8
2013	1715	15	35892	1364	9563	25,0
2014	1609	16	25669	838	7696	16,6
2015	824	14	23050	583	13814	22,5
2016	834	15	...*	...*	23230	...*
2017	759	12	17714	358	9118	26,2
2018	777	12	24861	610	12180	20,2
Темп зростання 2018/2010,%	53,1	44,4	73,8	69,4	151,4	27,8

*- Розрахунок показника не здійснювався.

недосконалість законодавства щодо підтримки та захисту інноваційної діяльності; високий ступінь ризику інноваційної діяльності; повільне формування в Україні ринку інноваційної продукції; високий рівень морального і технічного зносу основних фондів у промисловості». [10] Неможливо не відмітити відсутність системних інститутів підтримки інноваційної активності, тому однією з причин занепаду інноваційної активності в Україні є відсутність системного підходу в широкому та вузькому сенсах, що підтверджено словами Ковтуненков К.: «Інноваційна діяльність у промисловості здійснюється хаотично, на окремих підприємствах, які намагаються відповідати вимогам ринку для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції». [6]

В широкому сенсі під системою інноваційної активності розуміємо комплексний підхід держави щодо впровадження різноманітних та одночасно взаємопов'язаних важелів підтримки інноваційної активності (законодавчі, фінансові, інституціональні, організаційні, ринкові та ін.). У вузькому сенсі – це відсутність національної та регіональних інноваційних систем, які спрямовані на прискорення трансферу новацій в інновації.

Разом з тим доцільно в якості причини відмітити, що існує помилкова точка зору, згідно

якої інновації є результативними лише в розвинених країнах, що створює психологічні гальма для українських підприємців. Це підтверджено результатами досліджень закордонних фахівців Fagerberg, J., Srholec, M., Verspagen, B. (2010): «Innovation is often seen as carried out by highly educated labour in R&D intensive companies with strong ties to leading centers of excellence in the scientific world. Seen from this angle innovation is a typical "first world" activity», але «innovation is found to be a powerful force of growth»,»[2] як в розвинених, так й в країнах, що розвиваються.

Другим важливим аспектом є зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції як в Україні, так й в Закарпатті. Темп зростання даного індикатора по Україні у 2018 році у порівнянні з 2010 роком складає 73,8%, по області -69,4. Парадоксальним є те, що падіння обсягів реалізації інноваційної продукції в Україні відбувається на фоні зростання інноваційних витрат, що свідчить про зниження ефективності інноваційної діяльності, її економічної привабливості, а це є однією з причин скорочення кількості інноваційно активних підприємств в Україні.

Співставлення обсягів реалізованої продукції та інноваційних витрат в Україні у 2018 році та 2020 році представлено на рис. 1.

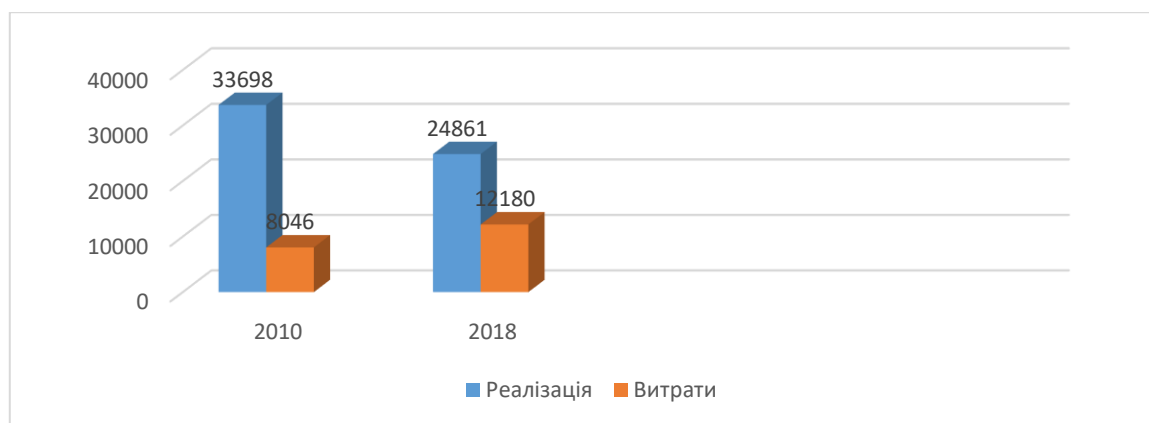

Рис.1. Співставлення обсягів реалізованої продукції підприємствами промисловості України та інноваційних витрат у 2010 та 2018 роках (складено за даними табл.1.)

Вплив інфляції в даних умовах розглядати як причину є недоцільним внаслідок паралельного впливу вартості грошей як на обсяг реалізації, так й на обсяг витрат.

Причинами погіршення рівня ефективності вважаємо наступні: нестача уваги на більшості українських підприємства до організації праці та Lean-єсоному; нераціональність організації виробничого процесу; відсутність аналізу шляхів скорочення циклу оборотності оборотних коштів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що інноваційна активність в Україні та Закарпатській області має тенденцію до скорочення, про що свідчить аналіз статистичних даних. Так, тем зменшення обсягів реалізованої продукції в Україні у 2018 році у порівнянні з 2010 роком складає 53,1%, а в Закарпатті падіння ще більше – 44,4%. Аналіз динамічного ряду дозволяє стверджувати, що це вже сформована тенденція, яка представляє небезпеку для економіки країни та її регіонів.

Причинами занепаду інноваційної активності промислових підприємств України та Закарпаття виділені наступні: відсутність чіткої, зрозумілої для підприємців та великого бізнесу державної стратегії підтримки інноваційної активності в

країні та її регіонах; відсутність з боку держави фінансового супроводу інноваційної активності стартапів та підприємств, що мають наміри здійснювати інноваційну активність; ігнорування застосування таких інструментів інноваційного розвитку як краудсорсинг та фандрайзинг; застарілість обладнання на багатьох підприємствах України; відсутність ринку інноваційної продукції; відсутність системних інститутів підтримки.

Постерігається також зниження ефективності виробництва інноваційної продукції промисловими підприємствами України. Причиною зменшення ефективності інноваційної діяльності крім вище наведених є недоліки в організації виробництва інноваційної продукції та організації праці; недостатній контроль за оборотними активами, що задіяні у виробництві та реалізації інноваційної продукції, наприклад, методу бюджетування при впровадженні інноваційної активності і т.д.

В подальших дослідженнях заплановано провести опитування підприємців, які задіяні в інноваційному бізнесі, присвячено дослідженню причин гальмування в Україні даного виду діяльності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. David Smallbone, Marina Dabic & Christos Kalantaridis (2017) Migration, entrepreneurship and economic development, *Entrepreneurship & Regional Development*, 29:5-6, 567-569, DOI: 10.1080/08985626.2017.1315485. <https://rsa.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08985626.2017.1315485>
2. Fagerberg, J., Srholec, M., Verspagen, B. (2010). The Role of Innovation in Development. *Review of Economics and Institutions*, 1 (2), Article 2. doi: 10.5202/rei.v1i2.2. Retrieved from [http://www.rei.unipg.it/rei/article/view/15\(22\)\(PDF\)The_Role_of_Innovation_in_Development](http://www.rei.unipg.it/rei/article/view/15(22)(PDF)The_Role_of_Innovation_in_Development). Available from: https://www.researchgate.net/publication/47443847_The_Role_of_Innovation_in_Development [accessed Jun 28 2020].
3. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. Modern Content of Strategic Regional Development Potential. *Economics and Business*.2020. №1. [Electronic resource]. URL: <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential>

4. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. Potential of strategic development of regional economy / Natalya Kubiniy, Viktoria Marhitich, Tamila Kosovilka // Challenges of Globalization in Economics and Business (The 4th International Scientific Conference. Georgia, Tbilisi, November 1-2, 2019 Proceedings). –Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Economics and Business Faculty, 2019.- С. 237-242. [Electronic resource]. URL: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523>
5. Інноваційна діяльність області у 2017. Статистичний бюлетень. – Ужгород. – 2018. 32с.
6. Ковтуненко К. Інноваційна діяльність промислових підприємств України: стан і перспективи розвитку / Ковтуненко К., Нестеренко О. // Економічний форум – 2/2017. С.17-23.
7. Кубиній Н.Ю. Види доверия и их оценка. /Кубиній Н.Ю., Алтман Й.// – Науковий вісник Ужгородського університету університету. Серія Економіка, випуск 2. Збірник наукових праць. –Ужгород – 2016. – с.148-152.
8. Малий бізнес як фактор розвитку конкурентоспроможності регіону : монографія / [В. П. Мікловда, А. В. Ступко, І. Г. Брітченко, Н. Ю. Кубиній]. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2012. – 200 с.
9. Наукова та інноваційна діяльність області. Статистичний збірник. Ужгород. – 2016. – 111 с.
10. Сенічкіна О. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України / О.Сенічкіна // МЕНЕДЖЕР. – № 1 (67). – 2014 р. – С.109-114
11. Старков Р. Проблемы развития инновационного предпринимательства / Старков Р. // Вестник ИрГТУ. 2011. №10 (57). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-innovatsionnogo-predprinimatelstva> (дата обращения: 28.06.2020).
12. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2016 році», 2016 – Київ.: Державна служба статистики України. – 2017. – 134с.
13. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2018 році», 2018 – Київ.: Державна служба статистики України. – 2019. –108 с.

REFERENCES

1. Smallbone, D, & Dabic, M. & Kalantaridis, C. (2017). Migration, entrepreneurship and economic development, *Entrepreneurship & Regional Development*, 29:5-6, 567-569. Retrieved from: <https://rsa.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08985626.2017.1315485> [in English].
2. Fagerberg, J., & Srholec, M., & Verspagen, B. (2010). The Role of Innovation in Development. *Review of Economics and Institutions*, 1 (2), Article 2. Retrieved from: <http://www.rei.unipg.it/rei/article/view/15> [in English].
3. Kubiniy, N., & Marhitich, V., & Kosovilka, T. (2020). Modern Content of Strategic Regional Development Potential. *Economics and Business*, 1. Retrieved from: <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential> [in English]
4. Kubiniy, N., & Marhitich, V., & Kosovilka, T. (2019). Potential of strategic development of regional economy. *Challenges of Globalization in Economics and Business* (Proceedings of the 4th International Scientific Conference. Georgia, Tbilisi, November 1-2, 2019). Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Economics and Business Faculty. Retrieved from: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523>[in English].
5. Innovacijna diyal'nist oblasti u 2017 [Innovative activity of the region in 2017] (2018). *Statystychnyj byuletень, Uzhhorod*. [in Ukrainian].
6. Kovtunenکو, K., & Nesterenko, N. (2017). Innovacijna diyal'nist' promyslovyh pidpryyemstv Ukrayiny: stan i perspektyvy rozvytku [Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine: state and prospects of development]. *Economichnyj forum – Economic Forum*, 2. 17-23 [in Ukrainian].
7. Kubiniy, N., & Altman, Y. (2016). Vidy doviry ta ih ocinka [Types of trust and its evaluation]. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu universytetu. Seriya Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series Economics*, 148-152. [in Russian]
8. Niklovda, V., & Stupko, A., & Britchenko, I., & Kubiniy, N. (2012). Malyj biznes yak faktor rozvytku konkurentospromozhnosti rehionu: monohrafiya [Small business as a factor in the competitiveness of the region: a monograph]. *Poltava, Techservis* [in Ukrainian]
9. Naukova ta innovacijna diyal'nist oblasti. *Statystychnyj zbirnyk*. [Scientific and innovative activity of the region. *Statistical digest*]. (2016). *Uzhhorod* [in Ukrainian].
10. Senichkina, O. (2014). Analiz innovacijnoyi diyal'nosti promyslovyh pidpryyemstv Ukrayiny [Analysis of innovative activity of industrial enterprises of Ukraine]. *Menedzher – Manager*, 1 (67), 109-114 [in Ukrainian].
11. Starkov, R. (2011). Problemy razvitiya innovacyonnoho predprinimatel'stva. [Problems of development of innovative entrepreneurship]. *Vestnyk YrHTU. –Bulletin of IrSTU*, 10 (57). Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-innovatsionnogo-predprinimatelstva> [in Russian].
12. *Statystychnyj zbirnyk «Naukova ta innovacijna diyal'nist' v Ukrayini u 2016 roci» [Statistical digest «Scientific and innovative activities in Ukraine in 2016».*] (2017). *Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny* [in Ukrainian].
13. *Statystychnyj zbirnyk «Naukova ta innovacijna diyal'nist' v Ukrayini u 2018 roci» [Statistical digest «Scientific and innovative activities in Ukraine in 2018».*] (2019). *Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny* [in Ukrainian].

Отримано 03.08.2020